

І. Упатова
м. Харків

ОРГАНІЗАЦІЯ САМООСВІТИ МОЛОДОГО ВЧИТЕЛЯ
(1970 – 1980-х рр.)

Анотація. У статті висвітлюються проблеми самоосвіти молодих вчителів як складової його методичної роботи, проводиться історичний аналіз питання самоосвіти в процесі професійного становлення малодосвідчених педагогів, розкриваються умови самоосвіти.

Ключові слова: самоосвіта, молодий учитель, методичний день, план самоосвіти.

И. Упатова

ОРГАНИЗАЦИЯ САМООБРАЗОВАНИЯ МОЛОДОГО УЧИТЕЛЯ (1970 - 1980-х гг.)

Аннотация. В статье освещаются проблемы самообразования молодых учителей как составляющей его методической работы, проводится исторический анализ вопроса самообразования в процессе профессионального становления малоопытных педагогов, раскрываются условия самообразования.

Ключевые слова: самообразование, молодой учитель, методический день, план самообразования.

I. Upatova

ORGANIZATION OF YOUNG TEACHER' SELF-EDUCATION (1970 - 1980's).

Annotation. The article describes the problems of young teachers' self-education as a component of their methodical work. It describes the historical analysis of self-education in the process of professional becoming teachers. Also there are described terms of young teachers' self-education.

Key words: self-education, the young teacher, methodical day, plan of self-education.

Актуальність проблеми. У поточний історичний момент вітчизняна освіта переживає етап оновлення, обумовлений переходом суспільства на нові економічні засади та інтеграцією вітчизняної освіти в міжнародну систему. Останнім часом позначилася криза у сфері відтворення інтелектуальної еліти, відповідальної за розвиток науки, освіти і культури. У таких умовах актуалізується проблема вдосконалення існуючої системи методичної роботи з молодими педагогічними кадрами.

Основною її ланкою залишається система самоосвітньої діяльності, від ефективності якої і залежить ступінь функціонування навчальних закладів.

Сучасні проблеми, пов'язані з розвитком і педагогічним становленням молодих учителів, знаходяться у тісному взаємозв'язку з історико-педагогічною думкою, вивчення якої є показником актуальності зазначеної проблеми.

Розв'язання зазначеної проблеми можливе за умови постійного осмислення, аналізу історичного педагогічного досвіду, який є необхідною умовою формування професіоналізму особистості молодого вчителя.

Видатні педагоги та науковці минулого заклали методологічні засади для сучасної структури методичної роботи, сприяли створенню системи методичної роботи з молодими вчителями, зібрали величезний досвід щодо її змісту і форм, сміливо шукали нові підходи до формування їх фахової майстерності, збагачуючи післядипломну освіту новими ідеями і методичними відкриттями.

Актуальність даного дослідження обумовлена, з одного боку, об'єктивною суспільною необхідністю вдосконалення професійної діяльності молодого вчителя у відповідності з нормативними документами МОН України, вимогами сучасної школи до вчителя, а з іншого боку, очевидною недостатньою розробленістю проблеми системи самоосвіти молодих вчителів як умови прискореного професійного зростання.

Аналіз останніх досліджень. Проблемою самоосвіти молодих вчителів у 70 – 80-х рр. займалися Л. Борисова, С. Вершловський, В. Колюткін, Л. Лесохіна, О. Мороз, І. Наумченко, В. Онушкін, В. Сластьонін та ін., які зазначали умови

ефективної організації самоосвітньої роботи, аналізували питання мотивації молодих фахівців щодо самоосвіти.

Мета статті полягає у висвітленні проблеми самоосвіти молодих вчителів зазначеного періоду, історичному аналізі питання самоосвіти в процесі професійного становлення молодосвідчених педагогів, аналізі умов самоосвіти.

Виклад основного матеріалу. Серцевиною всієї методичної діяльності молодих вчителів 70–80-х років ХХ століття вважалась їх самоосвіта.

Упродовж 1975 – 1980 років В. Сластьонін досліджував проблему самоосвіти молодих учителів шкіл Української РСР. Отримані вченим результати показали, що не всі вчителі як слід продумували зміст роботи над собою, частина з них не приділяла належну увагу опрацюванню найбільш актуальних педагогічних проблем.

Так, у деяких учителів не було чіткої системи роботи з книгою, ведення картотек з необхідним для викладання фактичним матеріалом, анотованих каталогів прочитаної літератури тощо. В окремих школах керівниками не було створено належних умов для самоосвіти молодих учителів, не завжди як слід вирішувалося питання про забезпечення вчителів літературою, необхідною для самоосвіти. В школах не завжди здійснювався належний контроль щодо самоосвіти молодих фахівців.

Серед позитивного щодо змісту і форм самоосвіти молодих вчителів автор зазначав: 1) вони стежать за найновішими відкриттями в науці, техніці, за досягненнями в галузі педагогіки, психології і тієї науки, основи якої вони викладають; 2) удосконалюють свої знання в процесі підготовки до уроків і позакласних заходів; 3) працюють над темами творчого характеру, які визначаються потребами педагогічного колективу школи, системою методичної роботи [2].

На основі аналізу залежності результатів педагогічної праці молодих учителів від рівня їх самоосвіти, пізнавальних інтересів, рівня методичної роботи школи автором було зроблено висновки про зростання показників праці, певною мірою визначається самоосвітньою педагогічною роботою учителя; якість знань

учнів значно вища у тих учителів, які систематично займаються самоосвітою; характер самоосвіти нерідко визначає методи роботи вчителя. Чим вищий рівень самоосвіти педагога, тим більш обґрунтованим є вибір методів навчання і виховання, ефективнішим їх застосування; самоосвіта вчителя – одна з найважливіших умов його професійного зростання.

Ефективна організація самоосвітньої роботи молодого вчителя можлива за певних умов, серед яких І. Наумченко вважав: а) всебічну підготовленість до самоосвіти; б) усвідомлення її важливості; в) психологічну готовність до неї; г) чітке планування самоосвіти; д) забезпеченість необхідною літературою; е) систематичність і логічна послідовність у здійсненні самоосвіти; є) педагогічний контроль і керівництво цим процесом; ж) єдність теоретичного і практичного підходів у самоосвіті; з) науковість самоосвіти [1].

Науковцями було встановлено, що деякі молоді вчителі недооцінюють значення теоретичної підготовки з психології і педагогіки, обмежуються лише роботою над питаннями теорії і методики викладання відповідного предмета, ними недостатньо ведеться робота над монографічною літературою, іноді опрацювання окремих тем зводиться до читання журнальних і газетних статей.

Серед ефективних форм організації самоосвітньої діяльності молодого вчителя у досліджуваний період були: участь у роботі відповідних семінарів, тематичний добір методичної літератури, вивчення теорії і практики освітян, опрацювання нової інформації з навчального предмета, оновлення методичних знань, участь у роботі методоб'єднань, школи молодого вчителя, вивчення передового педагогічного досвіду тощо.

Про особливу увагу у 70–80рр. до організації самостійної роботи вчителів свідчить рішення Міністерства освіти Української РСР від 28 травня 1971 року.

Слід зазначити, що питання про організацію і зміст самоосвіти вчителів обговорювалося і на Колегії Міністерства освіти УРСР. Під час засідання відмічалось, що протягом останніх років відділи народної освіти, інститути удосконалення вчителів, райметодкабінети і школи областей під керівництвом партійних організацій ведуть планомірну і систематичну

роботу по підвищенню ідейно-теоретичного і наукового рівня та педагогічної майстерності. Велику увагу приділялось вивченню марксистсько-ленінської теорії, матеріалів XXIV з'їзду КПРС і XXIV з'їзду КП України, опрацюванню науково-теоретичних питань та методики викладання відповідного предмета, проблем дидактики, виховної роботи та психології. [3]

Питання про зміст, форми і методи роботи щодо самоосвіти опрацьовувалися на всіх курсах і семінарах. Було організовано виїзди в райони області науковців, викладачів вузів, методистів інституту для читання вчителям лекцій і проведення семінарів. Питання самоосвіти вчителів систематично перевірялося під час фронтальних і тематичних інспектуваннях відділів народної освіти, рай/міськ/методкабінетів та шкіл.

Обласні інститути удосконалення вчителів і райметодкабінети вивчали, узагальнювали, поширювали кращий досвід самоосвітньої роботи вчителів. У переважній більшості шкіл областей створювалися методичні кабінети, куточки де були зосереджені матеріали на допомогу вчителям в організації їх самостійної роботи.

У ряді шкіл було упорядковано робочий час вчителя, раціонально складено розклад уроків, виділено день для самостійної роботи, унормовано тижневе навантаження, громадські доручення тощо.

Аналіз архівних матеріалів свідчить, що ефективність самоосвіти вчителів забезпечувалася у тому випадку, якщо керівник закладу освіти виявляв справжню зацікавленість цією роботою вчителя та створював відповідні умови. По-перше, для самоосвіти виділялися спеціальні дні – «методичні дні»; по-друге, самоосвіта вчителів повинна була спрямовуватися на успішне розв'язання певної проблеми, на подолання тих утруднень, які були виявлені під час практичної діяльності. По-третє, самоосвіта повинна була з'ясовуватися з завданнями і роботою всього педагогічного колективу. По-четверте, для поліпшення самоосвіти необхідно було вести бібліографічну роботу з учителями, організовувати взаємний обмін літературою, підтримувати постійні зв'язки з публічними, методичними та науковими бібліотеками. По-п'яте, Теорія та методика управління освітою, №10, 2013

самоосвіта вимагала всебічного розвитку особистості вчителя: потреб, інтересів, мотивів, ідеалів, ідейно-політичної та професійної спрямованості [2].

У досліджуваній період, роль самоосвіти і самовдосконалення для вчителів набуває домінуючого значення. У всіх методичних рекомендаціях, на той період, враховувався ступінь самостійної творчої активності.

Опрацьовуючи визначену методичну тему, молодим вчителям рекомендувалося концентрувати увагу на творчій розробці тих питань, вирішення яких представляло для них особливу складність.

Самоосвіта вчителів стала основним змістом діяльності теоретичних семінарів, педагогічних «читань», шкіл педагогічної майстерності.

Крім зазначеного вище, від вчителів вимагалось складання планів самоосвітньої роботи, які спиралися на рекомендації обласних інститутів вдосконалення вчителів.

Так, особистий план самоосвіти вчителів включав наступні розділи: 1. Підвищення ідейно-теоретичного рівня. 2. Робота з поглиблення знань зі свого предмета. 3. Вивчення педагогічної і психологічної літератури. 4. Підвищення методичного рівня. 5. Підвищення загальної культури.

Не дивлячись на вищезазначену систему роботи щодо самоосвіти вчителів, під час перевірок виявлялися і такі недоліки як: «плани роботи з самоосвіти складені не за єдиною схемою: помітний різнобій викликаний тим, що різні схеми даються у методичному листі «Організація самоосвіти вчителя» Міністерства освіти УРСР і у Програмі самоосвіти учителів шкіл» [4].

Поряд з позитивним досвідом з питань самоосвіти вчителів шкіл можна зазначити і ряд недоліків.

Так, недостатньо проводилася робота з озброєння вчителів методикою самоосвіти, мало видавалось інструктивно-методичних матеріалів, зокрема, з питань планування форм і методів самоосвітньої роботи, контролю і вивчення її результативності. Частина планів самоосвіти складалась формально, без урахування рівня наукової і методичної підготовки вчителів. У більшості планів були відсутні питання з психології та виховної роботи, недостатня

увага приділяється вивченню, узагальненню і поширенню передового досвіду самоосвіти.

Не в усіх школах були створені належні умови для самоосвіти вчителів: не впорядковано бюджет часу, значна кількість учителів не мала вільного дня для роботи над собою, частина працівників шкіл переобтяжена громадськими дорученнями, нарадами, засіданнями та участю в колективних формах методичної роботи. Багато вчителів залучалось до виконання доручень, не пов'язаних з навчанням і вихованням учнів та проведенням пропагандистської роботи серед населення.

Бібліотеки ряду шкіл мали обмежений фонд літератури з питань педагогіки, психології, фахових методик, необхідний для самоосвіти вчителів.

Як свідчать архівні матеріали, на той період у Вінницькій області був накопичений позитивний досвід щодо самоосвіти, який ухвалила Колегія Міністерства освіти УРСР, у документах якої керівники обласних відділів народної освіти зобов'язувалися вживати заходів щодо усунення виявлених під час перевірки недоліків та дальшого поліпшення роботи щодо самоосвіти вчителів.

Управлінням кадрів, шкіл, програмно-методичному відділу, інтернатних установ, під час відряджень працівників до областей рекомендувалося вивчати стан самоосвіти вчителів.

Від газети «Радянська освіта», журналів «Радянська школа», «Початкова школа», «Українська мова і література в школі», «Дошкільне виховання», вимагалось систематично висвітлювати кращий досвід організації самоосвіти педагогічних кадрів республіки [3].

Із зазначеного вище витікає, що в умовах, коли відбувався перехід шкіл на нові програми і підручники, значного оновлення вимагав зміст методичної підтримки молодих учителів, бо саме їм, малодосвідченим, доводилось бути на початку вирішення нових педагогічних завдань, коли навіть у досвідчених вчителів не завжди вистачало досвіду і виникали утруднення.

Висновок. Таким чином, у процесі становлення молодого вчителя радянської школи у 70 – 80 рр. велике значення мав характер і спрямованість його методичної підготовки, рівень теоретичних знань, практичних умінь і навичок. Повсякденна, систематична самоосвітня діяльність молодого вчителя – запорука зростання його педагогічної майстерності і для сучасних фахівців, а вивчення історичного досвіду просвітителів сприяє зростанню нашого інтересу до вчительської професії, готовності до наслідування кращих освітянських традицій, посилює пізнавальну активність, спрямовує на оволодіння педагогічною культурою.

Література:

1. Наумченко И. Л. Самообразование будущего учителя / И. Л. Наумченко. Саранск. Мордовское книжное издательство. – 1974. – С. 193 – 198.
2. Об организации методической работы в 1968 – 1969 учебном году. Для начинающих руководителей школ. М.: городской отдел народного образования, ИУУ. – 1968.
3. ДАХО. ФР 4695. Оп. 7. спр. 69. арк. 36–40.
4. ДАХО. ФР 4695. Оп. 7. Спр. 79. арк. 330–335.
5. Сластенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В. А. Сластенин – М: Просвещение. – 1976. – С. 149 – 150.